

पापमुक्त

ऑफिसमधून घरी येताना मी विमनस्क होतो. ऑफिसच्या कटकटी ऑफिसमध्येच ठेवायच्या असा माझा दावा असतो, पण आज ते मला जमत नव्हते. रेडिओवरच्या बातम्यांकडे लक्ष नव्हते. पायाखालचा रस्ता होता. मी रोबॉटसारखी गियर बदलत गाडी चालवत होतो. उद्या जॉनचा केव्हातरी हॉस्पिटलमधून फोन येणार होता. जॉन माझ्या विभागात होता. त्याच्या पायाचे सिरियस ऑपरेशन होणार होते. ऑफिसमधील राजकारण आणि इतर घडामोडींनी डोक्यात काहूर माजले होते; प्रयत्न करूनही डोक्यातून विचार जात नव्हते.

ऑफिसमधील घडामोडीची झळ आमच्यापर्यंत पोचली होती. एक मोठा विभाग अचानक माझ्याकडे दिला होता. अमेरिकेच्या आर्थिक परिस्थितीबरोबर आमच्याही कंपनीच्या धंद्याला उतरती कळा लागली होती. त्यातून बाहेर पडायची चिन्हे क्षितिजावर दिसत नव्हती. सगळीकडे कॉस्ट कटिंग चालले होते. मीटिंगमधील चहापाणी आणि डोनट बंद, प्रवास बंद, आवारातील गवताला पाणी घालणे बंद आणि अगदी दहा डॉलरची खरेदी करायला व्हाइस प्रेसिडेंटची सही लागायची! अशी किरकोळ काटकसर चालली होती. नवीन बजेटमध्ये बरीच काटछाट होणार होती. हे उघड होतं, पण किती ते अद्याप मला माहीत नव्हतं.

विभागाची जबाबदारी माझ्यावर लादली. कामाचे स्वरूप आणि लोक जाणून घेण्याची मोहीम मी सुरू केली. आधीच्या मैनेजरकडून सगळ्याची जबाबदारी समजावून घेतली आणि त्यांचे रिब्हू ताब्यात घेतले. प्रत्येकाला भेटण्याची वेळ ठरवली. त्यांच्याच ऑफिसमध्ये भेटायचो म्हणजे त्यांना काम दाखवणे सोयीचे व्हायचे. दोन दिवसांतच जॉनला भेटायचा योग आला. त्याची ओळख नसली तरी त्याला मी ऑफिसमध्ये अनेक वेळा पाहिले होते. प्रचंड देह आणि कुबड्यांच्या साहाय्याने पाय फरपटत तो चालत असे. डाव्या पायाला घोट्यापासून बोटापर्यंत नेहमी बँडेज असायचे. साठीच्या आसपास, डोळ्याला चष्मा आणि विरळ झालेले केस असले तरी बोलायचा तेव्हा आवाज खणखणीत होता. उच्चार आणि भाषा यांवरून तो टेक्सासचा असावा असा अंदाज केला. ऑफिसमध्ये

गेलो. त्याने बसूनच हस्तांदोलन केले. पटकन उठणे त्याच्या देहाला आणि पायाला शक्य नव्हते हे दिसत होते. औपचारिक रीत्या ओळख करून दिली. हवापाण्याच्या कर्तव्य अवश्य गप्पा झाल्यावर त्याने कामाचा विषय काढला. त्याचा रिव्हू चांगला नसल्याने मी विशेष लक्षपूर्वक ऐकत होतो. आठवड्यात तीन दिवस तो घरून काम करत असे. त्याने आधीच्या मैनेजरकडून तशी परवानगी काढली होती. तो इतरांशी संपर्क ईमेल आणि फोनद्वारे साधत असे. मीटिंगसुद्धा स्पीकर फोनवर घेत असे. तो ईमेल आणि फोनला वेळेवर उत्तरे देत नसे अशी इतरांची तक्रार असे. त्याच्या क्षेत्रात तो हुशार होता, पण काम वेळेवर करत नसे आणि त्याचे कामात लक्ष नसे असे त्याच्या मैनेजरचे म्हणणे होते. कधी कधी, तो मीटिंगमध्ये चकक डुलक्या घेत असे. लोकांना भेटाना त्याचे सेवानिवृत्त होण्याबाबतचे विचारही ऐकत असे, म्हणजे त्याप्रमाणे नवीन लोकांची गरज केव्हा पडेल ह्याचा त्याला अंदाज करता यायचा. सेवानिवृत्तीचा विषय काढल्यावर त्याने आपली करूण गाथा सांगायला सुरुवात केली. सहसा, वैयक्तिक गोर्झीची विचारपूस मैनेजरने करणे इष्ट मानले जात नसे, पण जॉनच्या बाबतीत मला ते जाणून घेण्याची इच्छा होती. त्याच्या कामाच्या निष्काळजीपणाचे मूळ त्याच्या खाजगी जीवनाशी संबंधित असण्याची शक्यता होती.

जॉनला पूर्वीपासून हॅम रेडियोची आवड होती. नेव्हीमध्ये असताना त्याला त्या कौशल्याचा खूप उपयोग झाला आणि शिकायलाही मिळाले. बोटीवर त्याला ह्या क्षेत्रातील तज्ज्ञ मानायचे. त्याने तो छंद नेव्हीनंतरही चालू ठेवला. तो रात्री-बेरात्री वेगवेगळ्या देशांतील इतर हौशी लोकांशी संपर्क साधून गप्पा मारायचा. जगात कुठे भूकंप किंवा निसर्गाची आपत्ती आली तर त्याची माहिती त्याला आधी कळायची आणि त्याचा त्यांना मदत करायचा प्रयत्न असायचा. त्याला पुढे कामात ह्या छंदाचा अतिशय उपयोग झाला हे कळत होते. त्याला एक मुलगा आणि एक मुलगी होती. मुलीचे लग्न होऊन ती बॉलिमोरच्या जवळ राहत होती. मुलाची गर्लफ्रेंड होती. टेक्सासमध्ये त्याचा लहानसा धंदा होता. त्याने फॉलमध्ये लग्न करायचे ठरवले होते. दहा वर्षांपूर्वी जॉनला डायबीटिस झाला आणि पायाला काहीतरी किरकोळ जखम झाली. ते प्रकरण चिघळले. जखम भरून येई ना. दर आठवड्याला तो त्याच्या पायाची डॉक्टरकडे जाऊन शुश्रूषा करत असे. वर्षानुवर्षे हे चालले होते, त्यामुळे पायाच्या हाडावरही त्याचा परिणाम झाला होता. ती ठिसूळ आणि रोगट झाली होती. मला त्याची वैद्यकीय स्थिती जरी कळत नसली तरी ती गंभीर आहे हे कळत होते. पत्नी होती तोवर तिच्या साहाय्याने दिनचर्या सुलभ होती. विधुरत्व आले की पत्नीने घटस्फोट घेतला हे सांगायचे त्याने टाळले.

दुमजली घरात स्वावलंबन करणे अशक्य झाले तेन्हा त्याने काँडोमिनियम घेतले. त्यात एकट्याने कुबळ्यांनी आणि चाकाच्या खुर्चीने थोडे तरी वावरता यायचे. पायाच्या वेदना रोखण्यासाठी तो अनेक औषधे घेत असे. 'मोटर व्हेकल' कडून हॅंडिकॅप पार्किंगचे पत्रक घेतले होते. ऑफिसमधून काही दिवस घरी काम करण्याची परवानगी काढली होती. जी कामे आपण विचार न करता करतो, जी आपण गृहीत धरतो ती करणे त्याला संकटशील वाटायचे. अशा निर्जीव आयुष्याचा त्याला कंटाळा आला होता. त्याच्या डॉकटरांच्या म्हणण्याप्रमाणे ह्यावर एकच उपाय होता – गुडच्याखालचा पाय अँप्युट करणे - म्हणजे कापणे. त्यानंतर तेथे लाकडी किंवा प्लॉस्टिकचा पाय लावून हळुहळू चालण्याची क्षमता वाढवता येईल. हे प्रकरण यशस्वी होण्यास सहा ते आठ महिन्यांचा अवधी लागणार होता. अंगाचा एक अवयव कापणे ह्या विचाराने तो अस्वस्थ झाला होता हे लक्षात येत होते. माझ्याही अंगावर, ते ऐकताना शहारा आला, पण तो अशा मर्यादित जीवनाला वैतागला होता आणि मनाची तयारी करत होता. हे सगळे किती यशस्वी होईल ह्याची त्याला खात्री नव्हती. मन द्विधा होते. ह्या भानगडीत पडावे की नाही आणि पडले तर केव्हा पडावे. मुलाच्या लग्नाआधी हे केले तर लग्नात व्यत्यय येण्याची शक्यता होती. पण हे आणखी पुढे ढकलणेही जिवावर आले होते. त्याच्या डोक्यात काहूर माजले होते. माझ्या चेहन्यावरून माझ्या हृदयातील कालवाकालव त्याला कळत असावी.

अशा परिस्थितीत सेवानिवृत्तीचा नाजूक विषय काढावा की नाही ह्या विचाराशी मी झागडत होतो. त्याची बन्याच वर्षांची नोकरी झाली होती. सेवानिवृत्त झाल्यास बैठे वेतन बन्यापैकी मिळेल असा अंदाज होता. कामाची जबाबदारी आणि कटकट तरी वाचेल. पेन्शनदारांना हेल्थ इन्शुरन्सदेखील मिळतो. कौटुंबिक जबाबदारी नसल्याने पेन्शनमध्ये भागू शकेल असे वाटले. तो स्वस्थपणे आपल्या तब्येतीची काळजी घेऊ शकेल. उतारवयाच्या कर्मचाऱ्यांना असे सुचवणे बेकायदेशीर आणि गैर होते. पण मला कामाचे पुढचे प्लॉनिंग करण्याच्या दृष्टीने ते तेवढेच महत्वाचे होते. शेवटी, मी धीर करून त्याला विचारले - “रिटायरमेंटचा विचार केला आहेस का?” तो शांतपणे माझी दृष्टी टाळून म्हणाला, “त्याचाही विचार केला होता. मला आज ते परवडणार नाही. मला नोकरीची आणि पगाराची गरज आहे. माझ्या पायाची देखभाल करायला इन्शुरन्स बरेच पैसे देते, परंतु त्यावर मला औषधोपचार, चाकाची खुर्ची, घरातील माझ्यासाठी सोयी इत्यादीसाठी बराच खर्च करावा लागतो. मुलाचा जम अजून बसलेला नाही. त्याला मदत करावी लागते. शिवाय, त्याचे लग्नाही जवळ आले आहे आणि पत्नीपासून आर्थिक

सुटका अजून पूर्णपणे झालेली नाही. ह्या ऑपरेशनला किती खर्च येईल आणि त्यानंतर कशाला तोंड द्यावे लागणार आहे ह्या बाबतीत मी अजाण आहे.”

बहुतेक बायकोचा घटस्फोट होऊन तो अंलिमोनी देंत असावा असा मी अंदाज केला. त्याला अधिक विचारणे अर्थातच योग्य नव्हते.

निधायच्या आधी त्याला त्याच्या रिन्हूबदल सांगणे हे मॅनेजर ह्या नात्याने माझे कर्तव्य होते. पण ह्या पार्श्वभूमीवर ते त्याच्या जखमेवर मीठ चोलण्यासारखे होते. साधारणतः, कोणी आजारी असल्यास मी सांगत असे - “आधी आपल्या तब्येतीची काळजी घ्या. त्याशिवाय कामात लक्ष लागणार नाही.” पण ही आजारपण तात्पुरती असायची. मी जरी डॉक्टर नसलो तरी जॉनच्या मानसिक तणावाचा आणि त-हत-न्हेच्या औषधांचा कामावर परिणाम होणे अपरिहार्य होते, हे कळत होते. जॉनच्या बाबतीत हे दुखणे लवकर बरे होणार नव्हते. कामातली तंगी आमच्या कंपनीला खपणार, नव्हती हे दिसत होते. पुढेमागे, तो डाऊन साइझिंगला बळी पडला तर त्याच्या रिन्हूतील सत्यता सांगण्याशिवाय गत्यंतर नव्हत. शेवटी, आधीच्या मॅनेजरचा आडोसा घेऊन मी म्हटलं, “तुझ्या कामाशी माझा संबंध अल्प आहे, पण तुझ्या हितासाठी मला आधीच्या मॅनेजरचे मत सांगणे आवश्यक वाटते. त्याच्या मते, तू अतिशय हुशार आहेस, पण गेले काही महिने तुझ्या कामाला उतरती कळा लागली आहे. तुला कामात सुधारणा करायला पाहिजे. कामातल्या हलगर्जीपणामुळे कामे थकली आहेत. कंपनीच्या आजच्या परिस्थितीत ह्याची कीव केली जाणार नाही. तुझी समस्या खरंच कठीण आहे, पण ह्या कंपन्या निर्दयी असतात. आपल्या सर्वांचे नुकसान होण्याची शक्यता आहे. खरंच, कठीण परिस्थिती आहे. ह्यातून लवकर सुटका व्हावी एवढीच इच्छा आहे. तुझ्या पायाच्या बाबतीत काय ठरते ते अवश्य कळव.”

मी थोडक्यात सांगितले. माझा खोटा कठोरपणा जॉनच्या लक्षात आला असावा. त्यातला कर्तव्याचा भाग तोही ओळखून होता. त्याला फार सहानुभूतीची अपेक्षा नव्हती तरी ती मिळावी असे वाटले. त्याच्या नजरेत मी नवीनच होतो. “मला हे सर्व ज्ञात आहे. स्पष्ट केल्याबदल मी तुमचा आभारी आहे. मी सुधारण्याचा नक्की प्रयत्न करीन. पायाचेही कळवीन”

जॉनने त्याच्या टेक्सासच्या रेंगाळत्या स्वरात म्हटले. निधायच्या आधी त्याने न उटून उभे राहिल्याची अनावश्यक माफी मागितली. त्यानंतर इतरांना भेटण्यात जॉनचा विसर पडला होता. नवीन काम समजावून घेणे आणि कामाचा लगाम हातात लवकर घेणे आवश्यक होते. त्या बरोबर कंपनीतील स्वार्थी राजकारणापासून अलिप्त राहण्याचा निष्फल प्रयत्न करत होतो. साहेबाची मर्जी सांभाळणे, प्रोजेक्ट

कालानुक्रमे चालू ठेवणे, कंपनीच्या धोरणाचे फारसे उल्लंघन न करणे आणि व्याग्रांबरधारी लोकांपासून विभागाचे संरक्षण करणे ह्यात गर्क होतो. कंपनीची आर्थिक परिस्थिती चिंताजनक होती. बजेटमध्ये अपेक्षेपेक्षा अधिक काटछाट होणार होती. अशा वेळी बजेटकपात करूनही कामे वेळेनुसार किंवद्दुना आधीच पूर्ण करायची अशी वरिष्ठांची अपेक्षा असते. हाताखालच्या लोकांना बैलासारखे राबवतात. कोणी तक्रार केल्यास तुम्हाला नोकरी आहे - तुम्ही भाग्यवान आहात अशा अर्थाचा काहीतरी संदेश पाठवतात.

सगळीकडे तंग वातावरण असायचे. त्या दिवशी दुपारी बजेटची मीटिंग होती. त्यावरून किती लोकांना ठेवायचे आणि किती लोकांना काढायचे हे ठरायचे होते. चहापाणी आणि डोनट बंद करायचे फर्मान वरून येते, पण हाताखालच्या लोकांना कमी करायचे पाप आपल्यालाच करावे लागणार होते. हा हात कसा खेळायचा आणि जास्तीत जास्त स्वार्थ कसा साधायचा ह्या विचारात मी होतो. अशा चक्रव्यूहात मी अडकलो असताना एकदम फोन वाजला. फोनच्या डिस्प्लेवर जॉनचे नाव पाहिल्यावर लगेच मी उचलला.

“मी तुम्हाला कबूल केल्याप्रमाणे पायासंबंधात फोन करत आहे.” जॉनच्या आवाजात किंचित आनंद जाणवला. “मी माझ्या पायावर स्वतंत्र संशोधन करत होतो - नवीन औषधे, शस्त्रक्रिया, त्यातील तज्ज्ञ डॉक्टर वगैरे. वॉर्शिंग्टनमध्ये ह्या क्षेत्रातील एक तज्ज्ञ डॉक्टर आहे. त्याच्याशी संपर्क साधला. फोनवर माझ्या आपत्तीचे वर्णन केल्यावर त्याला असे वाटले की तो माझा पाय वाचवू शकेल. त्याने माझ्या डॉक्टरचे रिपोर्ट ‘फेडेक्स’ने मागवले आहेत. ते काल गेले. ते पाहिल्यावर त्याने मला तातडीने तपासायला वॉर्शिंग्टनला बोलावले आहे. हा नवीन डॉक्टर आपला ‘हेल्थ इन्शुरन्स’ घेतो की नाही विचारायचे विसरलो, पण मी उद्या त्याच्याकडे जात आहे. त्याने तपासल्यावर मी फोन करून कळवीन. केव्हा फोन करू?” मी त्याला संध्याकाळी सहाच्या सुमारास फोन करायला सागितले तोपर्यंत बहुतेक सगळ्या मीटिंगा संपतात.

त्या दिवशी दुपारची मीटिंग काही कारणाने रद्द होऊन दुसऱ्या दिवशी करायची ठरली. मीटिंगमध्ये अपेक्षित शाब्दिक मारामारी आणि आरडाओरडी झाली. साहेबाने बजेट किती कापायचे हे आधीच ठरवले होते. मीटिंग केवळ आम्हा मॅनेजर लोकांचे विचार आणि तक्रारी ऐकण्यासाठी होती हे उघड होते. दुपारपर्यंत कमी करायच्या लोकांची यादी साहेबाने मागितली होती. सुन डोक्याने मी ऑफिसकडे वळलो. माझ्या विभागाच्या यादीत चार लोक होते. त्यातील दोन लोक आपणहून सेवानिवृत्त होणार होते. ते रिटायरमेंट पैकेजच्या आशेने थांबले

होते. एक बाई नवन्याच्या बदलीमुळे नोकरी सोडणारच होती. पैकेजमुळे तिघांचा निर्णय सुखावह होणार होता. जॉनची परिस्थिती कठीण होती. त्याची सुटका नव्हती. कंपनीची चीड आली होती. जोपर्यंत गरज असते तोपर्यंत लोकांना राबवतात, त्यानंतर वापरलेल्या किलनेकसारखे फेकून देतात. कोणाच्या वैयक्तिक अडचणीची परवा करत नाही. जन्मभर कंपनीची सेवा केल्यावर हे पदरी पडते. कंपनीत असताना आपण एक विशाल कुटुंब आहोत असे तोंडदेखले म्हणतात. आपण सगळ्यांनी एकजुटीने काम केले पाहिजे, पण आर्थिक परिस्थिती बिघडल्यावर लगेच कुटुंबीयांना रस्ता दाखवतात आणि ती दुष्कृती करायची जबाबदारी आमच्यावर लादतात. जगातला न्याय लोप पावला आहे असे क्षणभर वाटले. ह्या विचाराने मी अस्वस्थ झालो होतो.

ऑफिसमध्ये, दिवसाच्या अनेक ईमेल यंत्रवत् चाळत होतो. सहा वाजून गेल्याचे कळलेच नाही. जॉनचा फोन वाजल्यावर भान आले. कालच्या इतका त्याच्या आवाजात आनंद नव्हता. “डॉक्टरने मला तपासलं आणि लगेच मला हॉस्पिटलमध्ये दाखल केलं. मी हॉस्पिटलमधूनच बोलतो आहे. हाडाला किती जखम झाली आहे हे पाहिल्याशिवाय पाय वाचवता येणार नाही आणि जखमेचे गांभीर्य ऑपरेशन करून पाहिल्याशिवाय कळणार नाही. जखम असल्यास पाय कापण्याशिवाय इलाज नाही. ती आटोक्यात असली तर अर्थातच लवकर डागडुजी करणे इष्ट आहे. दोन दिवसांपूर्वी थोडे आशोचे किरण दिसत होते. आता परत त्यावर घनदाट ढग आले होते. मी काय करायचे ह्या विचारांचे द्वंद्व चालले होते. तेवढ्यात मुलांना फोन करून त्यांचा सल्ला घेतला. मुलाने सांगितले की त्याच्या लग्नासाठी ऑपरेशन लांबवू नये. पायाची योग्य काळजी जास्त महत्त्वाची आहे. इन्शुरन्सचाही प्रश्न आहे. नवीन प्रकारची शस्त्रक्रिया म्हणून डॉक्टर ती करायला आणि मला आर्थिक मदत करायला तयार आहे, पण वरखर्चही मला बराच येणार आहे. शेवटी फार विचार न करता डॉक्टरला ग्रीन सिग्नल दिला. काहीही केले तरी माझी ह्या संकटातून पायानिशी अथवा पायाशिवाय सुटका होणार होती. उद्या संध्याकाळी गुंगीतून जागे झाल्यावर मला दोन पाय आहेत की एक ते कळेल. गुंगी उतरल्यावर फार उशीर झालेला नसल्यास मी उद्या फोन करीन. त्याचे स्वरूपबोधक स्पष्ट वक्तव्य ऐकताना माझ्या अंगावर शाहारा येत होता.

मी मनातील चलबिचल झाकून विचारले, “मला काही मदत करता येईल का?” “एक काम आहे. माझ्या ‘डिसअॅबिलिटी’चे फॉर्म एचआरकडे पाठवाल का? दोन-तीन महिने तरी नक्की मी कामावर येऊ शकणार नाही आणि माझ्या

ऑफिसमधील मित्रमंडळीना माझी खबरबात कळवाल का? नुसती ईमेल करा.” हे मी त्याने न सांगताही करणार होतो. “जरूर करीन. वी विल बी प्रेईंग फॉर यू.” असे म्हणून निरोप घेतला.

घरी येताना मनात विचारांचे वादळ चालले होते. एवढ्या थोड्या वेळात प्रचंड घडामोडी झाल्या असताना डोक्यातील विचार काढून टाकणे अशक्य होते. जॉनचे नाव यादीत होते, पण वरिष्ठांची सही झाल्याशिवाय यादी एचआर-कडे जात नाही हे माही होते. वाईट गोष्टी कंपन्यांत भराभर घडतात. उद्या दुपारपर्यंत यादी एचआरकडे जाईल याची खात्री होती. जॉनला फोनवर हे सांगणे नुसते जखमेवर मीठ चोळण्यासारखे नाही तर त्याला आगीत ढकलण्यासारखे होते. हे पाप मी करायला धजत नव्हतो. कंपनीचा नोकर असलो तरी माणुसकी सोडली नव्हती. शिवाय डिसअबिलिटीवर असताना नोटिस देणे नियमबाबू होते, पण परत विचार आला— कंपनीची आर्थिक दशा अधिक बिकट होत चालली होती. आज कंपनीच्या इंटरनेटवर इतर विभागांतील नोकरीच्या थोड्या तरी जाहिराती होत्या. जॉनला काहीतरी इतर जॉब मिळण्याची शक्यता होती, पण त्याच्या ह्या स्थितीत त्याला कोण घेणार? दोन-तीन महिने थांबणेही धोक्याचे होते. जाहिराती आटून जाण्याची शक्यता होती, म्हणजे जॉनला नक्कीच रस्ता दाखवावा लागला असता. कंपनीच्या नियमानुसार वागावे का माणुसकीच्या? काही केले तरी जॉनच्या दृष्टीने त्याला आगीत लोटल्यासारखे होते. मनात संघर्ष चालला होता. काही मार्ग सुचेना.

दुसऱ्या दिवशी ऑफिसमध्ये जाऊन जॉनची कामे केली. बच्याच लोकांना

जॉनच्या घडामोडी अनपेक्षित होत्या. त्यांना अधिक जाणण्याची इच्छा होती. काही मित्रांनी पैसे गोळा करून जॉनला ऑपरेशनंतर मिळतील अशा अंदाजाने फुलांचा मोठा गुच्छ पाठवण्याची व्यवस्था केली. जॉनच्या फोनची वाट बघत होतो. केव्हा येईल हे माहीत नव्हते. कामात लक्ष लागत नव्हते. दुपारी यादीवर सहा झाल्याचे कळले. ते अपेक्षित होते. ऑफिसचे दार लोटून ई-मेलशी चाळे करत होतो. कंटाळून निघणार होतो तेवढ्यात फोन वाजला. नंबरवरून तो वॉशिंगटनचा होता हे कळले. लगेच उचलला. जॉनचा आवाज होता. त्याचा आनंद लपत नव्हता. “मी जॉन बोलतोय. एक आनंदाची बातमी सांगायची आहे. अर्धवट गुंगीतून डोळे उघडले तेव्हा दोन्ही पायांची लांबी साधारण सारखी दिसली. ह्याचा एकच अर्थ - डावा पाय शाबूत आहे. त्यावर हत्तीच्या पायाइतके मोठे बँडेज आहे. अजून पाय बधिर आहे, त्यामुळे त्यात जीव नाही पण पाय नक्की आहे. डॉक्टरशी बोललो. ऑपरेशन यशस्वी झाले आहे. पायावर एक मोठा पिंजरा घातला आहे. हाडे योग्य ठिकाणी पक्की ठेवण्यासाठी पिंजऱ्यात हाडावर चार मोठे स्क्रू घातले आहेत. हाडांची जखम भरून आल्यावर ते पिंजरा काढतील. त्यानंतर रिहॅबिलिटेशन आणि फिजिकल थेरपी. बरेच मोठे प्रोजेक्ट आहे. आता फक्त चिकाटीने हा काळ काढायचा, डॉक्टरांचे आज्ञापालन करायचे, म्हणजे मी मोकळा होईन. आय गॉट द ब्युटीफूल फ्लॉवर्स. थँक यू ऑल सो मच. युअर प्रेअर्स पेड ऑफ.” मी यथासांग अभिनंदन आणि शुभेच्छा व्यक्त करून त्याला विश्रांतीची गरज आहे असे सांगितले आणि त्याचा निरोप घेतला. मी त्याच्या निर्भेळ आनंदात पूर्णपणे सहभागी होऊ शकत नव्हतो. घरी यायच्या आधी जॉनच्या ऑपरेशनची बातमी ई-मेलने जाहीर केली. जॉनला डाऊन साइंगबदल काही सांगितले नाही ते योग्य होते असे म्हणून मनाचे तात्पुरते समाधान करून घेतले.

दोन दिवसांनी संध्याकाळी, मी ऑफिसमधून घरी यायच्या आधी जॉनला फोन लावला. “नाईस टू हिअर फ्रॉम यू” असे म्हणून त्याने माझे स्वागत केले. “मी तुम्हाला फोन करणारच होतो. आज मला अतिशय आनंद झाला आहे. आज मी डाव्या पायाची बोटे हलवू लागलो. त्यांच्यात जीव आला आहे. औषधामुळे दुखणेही बरेच कमी आहे. आज दुपारी कुबड्यांच्या साहाय्याने उभाही राहिलो होतो. अजून पायावर वजन द्यायला परवानगी नाहीये. पिंजरा काढेपर्यंत ते करू शकणार नाही.”

“जॉन आय अॅम व्हेरी हॅपी फॉर यू!” जॉनची प्रगती ऐकून मलाही आनंद झाला होता, पण त्याला सांगायचा निरोप मला टोचत होता. सांगावे की नाही हेही ठरत नव्हते. हे पाप कधीतरी करावे लागणार होते. लवकर केले तर मनावरचे

तेवढे ओऱे कमी होईल. शेवटी म्हणालो, “जॉन, आय हँव सम बँड न्यूज फॉर यू!” फोनवर एक क्षणभर शांतता होती. युग लोटल्यासारखे वाटले. मी काही बोलायच्या आत तो म्हणाला, “तुम्ही काहीही सांगितले तरी माझ्या आनंदाचा विरस होणे शक्य नाही.” माझे मन हरपले. “मला सांगायला फार वाईट वाटतंय, पण जॉन, यू हँव बीन डाऊनसाइझ. मी तुला वाचवायचा प्रयत्न केला पण जमले नाही.” असे पटकन सांगून मी कर्तव्यमुक्त झालो.

परत फोनवर भीषण शांतता. आता शब्द मागे घेता येत नव्हता. “यू ढू व्हॉट यू हँव ढू ढू. डॉट वरी अबाऊट मी. मला सांगितलेत हे फार बरे केलेत तुम्ही. तुम्ही योग्य केलेत. अजून तुम्हाला ह्या कंपनीत बरीच करियर आहे, ती निष्कारण धोक्यात गेली असती. माझी करियर आता संपत आले आहे. मी दुसरी नोकरी बघीन. काही तरी व्यवस्था होईल. तुम्ही वाईट वाटून घेऊ नका. इथे टीव्ही बघून कंटाळा येईल म्हणून मी माझा पीसी आणला आहे. जमेल तेव्हा ऑफिसमध्ये लॉगइन करून काम करणार होतो. आता त्याएवजी नोकरी-संशोधन करीन.”

जॉनचे उत्तर मनापासून आले होते की तोंडदेखले होते हे कळायला मार्ग नव्हता, पण त्याच्या मनाचा मोठेपणा पाहून मला तुच्छ वाटायला लागले. “मी माझ्याकडून मदत करीन. गुड लक ढू यू.” मी संभाषण जास्त लांबवले नाही.

जॉनचे नोकरी-संशोधन चालू होते. एक दिवस, त्याचा अचानक फोन आला. “मला एका मैनेजरचा फोन आला होता. मी त्याच्याकडे ई-मेलने अर्ज केला होता. त्याच्या कामाला माझा अनुभव साजेसा आहे. तुमच्याशी बोलल्यावर तो जॉब देऊ करील असे वाटते. त्याचा लवकरच फोन येईल. प्लीज, माझ्यासाठी त्याच्याशी बोलाल का?” जॉन शांत स्वरात म्हणाला. मला तर धक्काच बसला. जॉनच्या ह्या स्थितीत कोणी नोकरीविषयी बोलेल हेही वाटले नव्हते.

“आय विल बी ग्लॅड ढू ढू इट” असे म्हणून व इतर विचारपूस करून फोन ठेवला. आता, ह्या मैनेजरला काय सांगायचे? जॉनच्या कामाचा हलगर्जीपणा सांगितला तर जॉन नोकरीला मुकायचा. नाही सांगितला तर खोटे बोलल्याचे पाप माझ्या पदरी पडायचे.

दुसऱ्याच दिवशी सकाळी त्या मैनेजरचा फोन वाजला. नंबरावरून तो जॉनच्या सध्याच्या ऑफिसपासून बराच लांब असावा असा अंदाज केला. त्याने ओळख करून दिली आणि सांगितले की त्याचे जॉनशी बोलणे झाले आहे. त्याला जॉनसारख्या अनुभवी माणसाची गरज होती. त्याने बोलणे चालू ठेवले - जॉन हॉस्पिटलमध्ये आहे आणि दोन-तीन महिने कामावर रुजू होऊ शकणार नाही हेही त्याला माहीत होते. मला आता राहवले नाही. मी म्हणालो, “जॉनच्या कामाबद्दल

सांगणे माझे कर्तव्य आहे. गेले काही महिने त्याचे कामात लक्ष नाही, त्यामुळे त्याचा रिव्हू चांगला नाही. त्याच्या दुखण्यामुळे हे असे झाले असेल. पण तो त्याच्या क्षेत्रात हुशार आहे.”

“त्याच्याशी बोलून मीही तोच अंदाज केला. दुखण्यातून बाहेर पडला की परत त्याचे काम सुधारेल.” माझ्यापेक्षा जास्त त्याला खात्री होती असे वाटले.

जॉनचे भाग्य उदयाला येत होते. “पण आतापासून त्याला घ्यायची घाई का?” उत्सुकतेने माझ्या मनाचा पगडा घेतला होता, पण जॉनच्या नोकरीत आपण अडथळा तर नाही आणला असेही वाटले. ‘त्या प्रश्नाचे उत्तर जरा क्लिष्ट आहे. त्याचे असे आहे - माझ्याकडे एक मोठे प्रोजेक्ट आहे ते आम्हाला वेळेवर संपवायचे आहे. त्याला लोकांची गरज आहे, पण पुढच्या आठवड्यात हेडकाऊंट फ्रीज होण्याची शक्यता आहे. नवीन लोकांची भरती करता येणार नाही. जेवढे लोक असतील त्यावरच भागवावे लागणार आणि ते अशक्य आहे. आधी लोक घेतले तर ते ठेवता येतील. जॉनच्या अनुभवाचे लोक दुर्मीळ आहेत. काम वर्षाभराचे आहे. जॉनसाठी आम्ही दोन-तीन महिने थांबायला तयार आहोत. तुमची काही हरकत आहे का?”

माझा कानांवर विश्वास बसत नव्हता. हेडकाऊंट एवढे डोर्झिड झाले असले तर आता भरती करणे वेडेपणाचे ठेरेल. पण त्याच्या कामात मला नाक खुपसायचे कारण नव्हते. त्याच्या विभागाची आणि कामाची जास्त माहिती जाणून घेण्याची इच्छा मी अडवली. त्यात आणखी वेळ गेला असता. तो कंपनीच्या निर्दयी नियमांवर अडाणी नियमाने मात करून आपला हेतू साध्य करत होता - त्यात जॉनचे भले होणार होते. जॉनची माझ्याकडची नोकरी टिकवणे माझ्या हातात नव्हते, पण ही नोकरी देऊन पापमुक्त होणे माझ्या हातात होते. ही सुवर्णसंधी परत मिळणार नाही असा अंदाज करून मी संमती दिली. जॉनला फोन करून मी त्याचे अभिनंदन केले. मलाही मनापासून आनंद झाला होता. त्याने त्याच्या आजारपणातील आणि नोकरी-संशोधनातील माझ्या मदतीबद्दल आभार व्यक्त केले. आता त्याला जीवनात नवीन हुरूप आला होता, पण त्याचे आभार स्वीकारायला माझे मन तयार नव्हते.

- सु धीर आं बे कर

('अम्मा - अमे रिका माता' या कथासंग हातून)